

цього південно-східного куточка краю, але розміщуються вони на площі в 4674 га, що складає 23% заповідної площі області.

Протягом останніх років робляться спроби підвищення рівня заповідності краю через збільшення площі території. При цьому зміна площі об'єктів здійснюється кількома шляхами: без порушення статусу за рахунок розширення вже існуючих територій та об'єктів шляхом об'єднання їх в один великий (ботанічний заказник Горячківська дача – Піщанський район, ландшафтний заказник «Коростовецький» – Гайсинський район) з одночасним наданням статусу «загальнодержавний» (загальнозоологічний заказник «Згарський» – Літинський район). Перспективними є кроки до створення національних природних парків «Південне Поділля», «Побузьке Полісся» та трьох регіональних ландшафтних парків.

Висновки. Таким чином, здійснений аналіз одного із найбільш поширених видів природокористування на теренах Східного Поділля вказує на те, що основними напрямками для оптимізаційних заходів уже найближчим часом мають стати: раціональна організація природокористування; вдосконалення технологій виробничої діяльності; налагодження і вдосконалення системи моніторингу навколишнього середовища; реорганізація системи природоохоронних територій.

Література

1. Атлас Вінницької області. – М.: ГУГК СССР, 1987. – 82 с. 2. Бурдейний П.А., Рубін М.Б. Вінницька область: географічний нарис. – К.: Радянська школа, 1967. – 165 с. 3. Веремєєнко С.І., Сладковський Г.П. Раціональне використання та охорона земельних ресурсів. – Рівне: РДТУ, 1999. – 116 с. 4. Винокур І.С. Історія лісостепового Придністров'я та Південного Побужжя. – Київ – Одеса: Вища школа, 1985. – 124 с. 5. Генсірук С.А. Регіональне природокористування. – Львів: Світ, 1992. – 192 с. 6. Гудзевич А.В. Природно-заповідна Вінниччина. – Вінниця: Консоль, 2002. – 128 с. 7. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України. – Вінниця: Арбат, 1998. – 298 с. 8. Екологічний стан Вінницької області на рубежі тисячоліть: Аналітично-статистичний довідник. – Вінниця: Велес, 2005. – 161 с. 9. Парчук Г., Мовчан Я. Європейська екомережа та досвід формування національних екомереж у країнах Європи. Розбудова екомережі України. – К., 1999. – С. 2–6. 10. Середнє Побужжя / За ред. Г.І. Денисика. – Вінниця: Гіпаніс, 2002. – 280 с.

Summary

A.V.Gudzevich, M.V.Bajurko. Features of Agricultural Wildlife Management and Formation of Natural-Reserved Fund on Vinnitsa Region.

The features of agricultural activity and its consequences in forming of landscape features of East Podillya are examined. Attention on the necessity of alteration of the naturally-protected fund of edge, his modern state and prospects of development applies.

ЕКОМЕРЕЖА КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА

У статті розглядаються складові частини екомережі на прикладі Кримського півострова. Обґрунтовуються розміщення природоохоронної системи на основі існуючих природоохоронних територій – природно-заповідного фонду, водоохоронних зон, прибережних територій, санітарних зон. Аналізуються перспективи відтворення первісної природи Криму шляхом створення розгалуженої системи екомережі Криму.

Постановка проблеми. У ХХ ст. у зв'язку з великим забрудненням природи Кримського півострова різко постала проблема збереження унікальних ландшафтів Криму.

Аналіз досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку проводиться ряд заходів щодо вдосконалення існуючої програми природоохорони, підсумком якої стало обґрунтування створення Єдиної природоохоронної мережі Криму (2002 р.) вченими, серед яких: В.О. Боков, М.В. Багров, К.А. Позаченюк та інші, яка дозволить зберегти природу Криму на локальному, регіональному та міжрегіональному рівнях.

Згідно із Законом «Про екологічну мережу України», який був прийнятий Верховною Радою України у червні 2004 р., екологічна мережа – це єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць знаходження цінних видів тваринного та рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього середовища відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України та підлягають особливій охороні [2].

Мета даної статті полягає в аналізі перспектив відтворення первісної природи Криму шляхом створення розгалуженої системи екомережі Кримського півострова.

Основний матеріал дослідження. Будь-яка екологічна мережа виникає не на порожньому місці, а на землях, які вже використовуються для тих чи інших господарських потреб. До складу екологічної мережі включаються: території та об'єкти природно заповідного фонду, землі лісового фонду, землі курортно-рекреаційного призначення, землі водного фонду, деградовані сільськогосподарські землі.

Основним резервом для формування екологічних мереж є землі водного фонду. Законами в Україні виділені такі категорії земель водного фонду:

водоохоронні зони, прибережні захисні смуги, берегові смуги, смуги відведення, зони санітарної охорони.

Водоохоронні зони встановлюються для всіх водних об'єктів – уздовж обох берегів річки, уздовж берегів моря і лиману, навколо озер та водосховищ. Їх межі визначають спеціальними земельними проектами, але в будь-якому випадку до водоохоронних зон включають заплавні землі, а для малих річок – і нижні тераси. У водоохоронних зонах проводиться регульована господарська діяльність за умови дотримання заборони на: використання стійких та сильнодіючих пестицидів, організацію кладовищ, звалищ, захоронень падижної худоби, скидання неочищених стічних вод.

За дозволом природоохоронних органів в окремих випадках може дозволятися розробка кар'єрів піску та гравію на сухих ділянках заплави.

Прибережні захисні смуги виділяють у складі водоохоронних зон. Їх встановлюють уздовж обох берегів, навколо водойм, на островах уздовж лінії урізу води (період межені) завширшки: для малих річок та струмків, а також ставків площею менше трьох гектарів – 25 м., для середніх річок, водосховищ і ставків площею від трьох гектарів і більше – 50 м., для великих річок, водосховищ та озер – 100м. Якщо крутизна схилів, прилеглих до водних об'єктів, перевищує 30, мінімальна ширина прибережних захисних смуг подвоюється.

Прибережні захисні смуги – це природоохоронні території, на яких встановлюється режим обмеженої господарської діяльності. Зокрема на них заборонено: використання стійких та сильнодіючих пестицидів, організація літніх таборів для худоби, миття та обслуговування транспортних засобів тощо.

Для експлуатації, захисту від пошкоджень і забруднень магістральних міжгосподарських та інших каналів на зрошувальних та осушувальних системах, гребель на річках встановлюються смуги відведення. Земельні ділянки в межах смуг відведення встановлюються зокрема для створення ґрунтозахисних та водоохоронних лісонасаджень, будівництва переправ тощо.

Для охорони водних об'єктів у місцях забору води для централізованого водопостачання та потреб оздоровлення встановлюють зони санітарної охорони.

Складовими елементами екологічних мереж є біоцентри, буферні зони, біокоридори, екокоридори, екотехнічні розв'язки, які можуть взаємозмінюватись.

Серед різних концепцій екосистем найбільший розвиток у Криму одержала пан'європейська стратегія створення екологічної мережі, суть якої полягає у

збереженні просторових та функціональних зв'язків між природними територіями та популяціями.

Розглянемо складові частини екомережі Криму. Екологічний центр є сукупністю природних геосистем із природною або квазіприродною рослинністю та основним елементом територіальної структури, головна функція якого – збереження природного генофонду. До складу біоцентрів входять: а) центральні зони, які складають ядро, у яких активне або пасивне є пріоритетним стосовно інших задач; б) зони розвитку або відновлення природних цінностей, де збереження видів та їх біотопів поєднується з економічним використанням за умов дотримання визначених обмежень.

У Криму є яскраво виражений біоцентр регіонального рівня – гірський лісовий Крим, де переважають ландшафти, у яких природна регуляція збереглася повністю. Завдяки йому формуються сприятливі кліматичні умови Південнобережжя та Передгір'я, досить великий стік поверхневих та підземних вод.

Інші біоцентри – передгірський лісостеп, галофітні луки – мають меншу площу, менше різноманіття. Їх можна віднести до біоцентрів мікрорегіонального рівня. У центрі степової зони є менш значні ділянки збережених ландшафтів – це біоцентри локального рівня.

Буферні охоронні зони – території, які захищають природні геосистеми від несприятливих зовнішніх впливів.

Екокоридори забезпечують міграцію та обміни між популяціями у різних середовищах. Функції екокоридорів ширші – вони забезпечують також речовинно-енергетичний обмін. У місцях перехрещення екокоридорів необхідною умовою є створення екотехнічних розв'язок за рахунок «розведення» шляхів міграції тварин і технічних об'єктів (під землею – тунель, або над землею – естакада).

Екокоридори можуть бути відокремлені як біоцентри на декілька рівнів. Вони можуть розділятися за функціями: а) зовнішні, які з'єднують біоцентри певного рівня; б) внутрішні, які з'єднують біоцентри більш низького рівня у межах більшого біоцентру (маятникові міграції тварин); в) транзитні коридори, які потрібні транзитним річкам, коли проходять по певній зоні (біоцентру) та не виконують ніякої функції для неї; г) регуляторні, які виконують ландшафтну регуляцію.

За типом місцеположення розрізняють долинні, прибережні, вододільні, схиліві, озерні екокоридори [5].

Розрізняють також екокоридори природні та штучні (створені людиною).

На регіональному рівні екокоридори досягають до сотні кілометрів у довжину та десятки кілометрів у ширину. Найбільші екокоридори – відносно найбільші ділянки Тарханкутського півострова, Керченського півострова, Присивашья, Південнобережжя (мис Айя – скелі Ласпі) – Яйлинські масиви.

Згідно із затвердженою в 2000 р. Програмою формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр., за якою на території нашої держави усі природні об'єкти будуть пов'язані в цілісну систему різнорівневих екомереж – національних, регіональних, локальних. На території Кримського півострова регіональна екомережа поділяється на 6 локальних екомереж (відповідно до ландшафтного принципу): Південно-Кримський низовинний степ, Тарханкутський височинний степ, Керченський бугристо-грядовий степ, Передгірський лісостеп, Головне гірсько-лучно-лісове пасмо, Кримське південноузбережне субсередземномор'я (західна частина), Кримське південноузбережне субсередземномор'я (східна частина). Вони, у свою чергу, поділяються на менші екомережі.

До складу кожної локальної екомережі входять природоохоронні території, які сприяють збереженню природного середовища Кримського півострова (заповідники, заказники тощо).

Зараз у Криму налічується близько 155 природоохоронних територій (5,7% усієї площі півострова), але формування мережі охоронних природних комплексів ще не закінчене. У перспективі тут намічено організувати додатково понад 60 нових природно-заповідних територій, у тому числі: Тарханкутський природний заповідник (20000 га), заповідник Караларський (6000 га), Біосферний заповідник (30000 га) на місці філіалу Кримського природного заповідника «Лебедині острови», Національний парк «Байдарський», Карстово-спелеологічний національний парк Чатир-Даг, заказники Дубки та Зуйські Дубки [1, 5].

Таким чином, екологічна мережа Криму є єдиною територіальною системою ділянок заповідної та малопорушеної природи, які забезпечують збереження ландшафтного і біологічного різноманіття, створюють передумови для раціонального природокористування та екологічного оздоровлення території, а саме – здійснюють спеціальні заходи, спрямовані на запобігання знищенню чи пошкодженню природних ландшафтів, природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, збереження видів тварин та рослин, занесених до Червоної книги України, поліпшення середовища їх існування, створення належних умов для розмноження у природних умовах та розселення [3, 5].

Література

1. Выработка приоритетов: новый подход к сохранению биоразнообразия в Крыму: Результаты программы "Оценка необходимости сохранения биоразнообразия в Крыму", осуществленной при содействии Программы поддержки биоразнообразия BSP. – Вашингтон, США: BSP, 1999.
2. Нестеров Ю.В. Практичні поради зі збереження біорізноманіття у сільськогосподарських угіддях. Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл. – К., 2005. – С. 38 – 43.
3. Перспективы создания Единой природоохранной сети Крыма. – Симферополь: Крымское учебно-педагогическое государственное издательство, 2002. – 192 с.
4. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики. – Одеса: Астропринт, 2005. – С. 584 – 617.
5. Экология Крыма. Справочное пособие / Под ред. Н.В. Багрова, В.А. Бокова. – Симферополь: Крымское учебно-педагогическое государственное изд-во, 2003. – 360 с.

Summary

K.A. Baydikov, V.P. Vorovka. **The Ecological Network of the Crimean Peninsula.**

In article components of an ecological network are considered by the example of the Crimean peninsula. Are proved accommodation of nature protection system on the basis of existing nature protection territories – natural-reserved fund, water-security zones, coastal territories, sanitary zones. Prospects of reproduction of the initial nature of Crimea are analyzed by creation of the ramified system of an ecological network of Crimea.

УДК 504.064. (477.63)

И.А. Манаенкова

ПРЕДВАРИТЕЛЬНАЯ ОЦЕНКА ЭКОЛОГИЧЕСКИХ РИСКОВ КРИВОРОЖСКОГО ПРИРОДНО-ХОЗЯЙСТВЕННОГО РАЙОНА

В статье показана одна из методик расчета экологических рисков на примере расчетов, проведенных для территории Криворожского природно-хозяйственного района, раскрыты этапы выполнения расчетов, показаны результаты предыдущего расчета экологических рисков и выполнен анализ полученных показателей уровней риска.

Постановка проблемы. Понятие «экологический риск» возникло в 70-х – 80-х годах XX века сначала в США, немного позже его стали использовать в странах Европы. Изначально экологический риск понимали узко – как угрозу жизни или здоровью человека, постепенно понимание экологического риска расширялось и сейчас под экологическим риском все больше авторов понимают вероятность отказа геосистемы выполнять заданную функцию, критериями риска в данном случае выступают критические уровни изменения показателей функционирования системы.

Анализ исследований и публикаций. Об экологическом риске на Украине, и конкретно в пределах горно-промышленных районов заговорили в 90-х годах XX века, в первых работах шла речь лишь о том, что экологический риск на таких территориях в 50 – 100 раз превышает нормы, действующие в развитых